

הלכות], איכא בינייהו:

כי למאן דאמר: דבעינן פסח "בשר",

הרי שבפסח הבא בטומאה אין בו משום ב-ת9 שבירת עצם, כיון דהאי פסול הוא כיון שנעשה בפסול דטומאה והטומאה אינה אלא "דחוויה" בציבור, [רעק"א ומנחת חינוך בהבנת רש"י]. (229)

ואילו למאן דאמר — רבי — דיליף דבעינן פסח "ראוי לאכילה", אף בזה יש בו משום שבירת עצם, כיון דהאי נמי ראוי לאכילה הוא, שהרי הפסח הבא בטומאה אף נאכל בטומאה, וכמו ששינונו לעיל במשנה [עו ב]: הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה.

רב יוסף פליג על רבי ירמיה שהיה סובר בדעת רבי, שלא הותרה שבירת עצם אלא בפסח שאינו ראוי לאכילה; אלא סבירא ליה: רבי נמי מודה לתנא קמא, שכל שהפסח "פסול" אין בו משום שבירת עצם, ולא בא אלא להוסיף, כי אף בפסח כשר אלא שאינו ראוי לאכילה, אף בו אין משום שבירת עצם, ולפיכך אמר:

כי האי גוונא — דפסח הבא בטומאה — דכולי עלמא אפילו לרבי אין בו משום

דהוה ליה "לא תותירו" לאו שאין בו מעשה שהרי ממילא הוא נותר, ואין לוקין עליו. (228)

אלא שובר בטמא, מנלן שאינו לוקה?

ומפרשינן: דאמר קרא: ועצם לא תשברו "בו"; ולמדנו: "בו" בכשר ולא בפסול.

תנו רבנן:

כתיב: ועצם לא תשברו "בו"; "בו" בכשר ולא בפסול.

רבי אומר: כתיב: בבית אחר "יאכל" לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה "ועצם לא תשברו בו", ודרשינן: ד"יאכל" קאי על "ועצם לא תשברו בו", וכאילו אמר: ועצם הנאכל לא תשברו בו [רא"ם בחומש].

ללמדך: כל הראוי לאכילה, יש בו משום שבירת עצם, ואילו שאין ראוי לאכילה, אין בו משום שבירת עצם.

ומפרשינן: מאי בינייהו בין תנא קמא שתלה איסור שבירת עצם ב"כשר", לבין רבי שתלאו ב"ראוי לאכילה"?

אמר רבי ירמיה: פסח הבא בטומאה בהיתר, וכגון שנטמא הציבור [מאירי, לקוטי

229. כתב השפת אמת: מסתברא, דבפסח הבא בטומאה אסור מדרבנן לשבור עצם, דגזרינן אטו פסח דעלמא, כיון שמותר הוא באכילה, מה שאין כן בשאר פסולין; [ונראה שם דרצה ליישב בזה לשון המשנה דמשמע — כמבואר בהערה (226) — דאיסורא מיהא איכא רק שאינו לוקה].

228. כתב המנחת חינוך במצוה ח, שאם השליך אותו קודם שנעשה נותר במקום שלא יוכל למוצאו, כיון שעשה כן על ידי מעשה לוקין עליו, [אלא שתלוי במחלוקת, אם בלאו שאין בו מעשה, כשעבר הלאו על ידי מעשה אם לוקין עליו]; וראה עוד שם לענין פסלו בידיים קודם שנעשה נותר, אם לוקין על לאו ד"לא תותירו".

אבוי אמר פליג: כל כי האי גוונא אף שהיה כשר בשעת זריקה, כיון שעכשיו נפסל דכולי עלמא [ב"ח] — ואפילו לתנא קמא — אין בו משום שבירת העצם;

מאי טעמא? השתא מיהת הא פסול הוא. (232)

אלא שבירת העצם מבעוד יום כשעדיין אינו ראוי לאכילה שהרי אין זמן אכילת הפסח אלא בלילה, הוא דאיכא בינייהו:

כי למאן דאמר "כשר", הא הרי כשר הוא.

ואילו למאן דאמר "ראוי לאכילה", הרי השתא עדיין לאו בר אכילה הוא, ואין חייבין עדיין על שבירת עצמותיו.

שבירת העצם [דרבי לאקולי קא אתי, הב"ח מחקו], ומשום דהאי פסח הבא בטומאה הא פסול הוא, ולכולי עלמא אין בפסול משום שבירת עצם. (230)

אלא כשהיתה לו לפסח שעת הכושר בשעת זריקה ואחר כך נפסל, הוא דאיכא בינייהו:

כי למאן דאמר — תנא קמא — בעינן "כשר", יש בו משום שבירת עצם כיון דהא "כשר" הוא, שהרי כל עבודותיו נעשו בהכשר [רש"י].

ואילו למאן דאמר בעינן "ראוי לאכילה", אין בו משום שבירת עצם, כיון דהא השתא לאו ראוי לאכילה הוא. (231)

לכאורה משמע מרש"י, דלא מיקרי "לא היתה לו שעת הכושר" אלא אם כן לא נעשו עבודותיו בהכשר, והיינו שיש פסול בעבודותיו; ואמנם ברש"י לעיל פג א, בד"ה לא היתה לו שעת הכושר פירש: כגון נטמא לפני זריקה, ומשמע דעל הברש קאי, ואף דמסתמא קאי אף כמאן דאמר אם אין בשר יש דם.

וראה במנחת חינוך מצוה ט"ז שדקדק, שכדברי הרמב"ם מצוייר "לא היתה לו שעת הכושר" כגון שנתפגל או שהיתה בו מחשבת שינוי השם, ואילו ברש"י הנ"ל מבואר דאפילו נטמא קודם שזרק מיקרי "לא היתה לו שעת הכושר"; ומיהו כתב שם, שאף הרמב"ם יודה לרש"י, ועיין בדבריו היטב.

232. צריך ביאור: והרי תנאים הוא שנחלקו בפסח שהיתה לו שעת הכושר אם יש בו משום שבירת עצם [כמבואר לעיל פג א]; ואם כן, אמאי פשיטא ליה לאבוי, דלכולי עלמא אפילו אם היתה לו שעת הכושר אין בו משום שבירת העצם.

230. באור שמח כתב רמז לזה מן המקראות שבפרשת בהעלותך לענין פסח ראשון ופסח שני לדורות.

שבפסח ראשון לא הזכיר איסור שבירת העצם במפורש, אלא אמר: ככל חוקותיו וככל משפטיו תעשו אותו; ואילו בפסח שני הזכיר איסור שבירת העצם לחוד, ואמר: ועצם לא ישברו בו ככל חוקת הפסח יעשו אותו.

והיינו משום שפסח ראשון שהוא בא בטומאה, הרי שאין בו בכל אופן איסור שבירת עצם; אבל פסח שני שאינו בא בטומאה ולעולם יש בו איסור שבירת עצם, לכן הזכירו הכתוב בהדיא.

231. במהרש"א ריש עמוד זה תמה: אמאי הוה "כשר" טפי מ"ראוי לאכילה", דבשעה שאינו ראוי לאכילה לאו כשר הוא. וכתב בקרני ראם: שאין כאן קושיא שכבר פירשו רש"י משום דכל עבודותיו נעשו בהכשר. והרש"ש כתב: ולי נראה פשוט דאתי שפיר, כיון שיוצא בו ידי חובת פסחו, וזהו כוונת רש"י.

מיתבי לאבבי שאמר בדעת רבי, כי מבעוד יום אין בו משום שבירת עצם:

רבי אומר:

נמנין על מוח שבראש.

כלומר: אפילו לא נמנה אלא על המוח, יצא, מפני שיכול הוא להוציאו דרך האף ולאוכלו מבלי לשבור עצם.

ואין נמנין על מוח שבעצם הקולית, שהרי אין יכול לאוכלו מבלי לשבור עצם.

והרי על מוח שבראש מאי טעמא נמנין עליו, על כרחך: הואיל ויכול לגוררו למוח דרך האף ולהוציאו ולאוכלו.

וכיון שכן, אי סלקא דעתך: שבירת העצם מבעוד יום — לדעת רבי עצמו — שפיר דמי, אם כן, קולית נמי נתבריה מבעוד יום ונפקה למוח דידיה ונמנו עליה?!

כלומר: מאי טעמא אין נמנין מחיים אף על הקולית כיון שיכול להוציא את מוחו מבעוד יום על ידי שבירה?!

אמר לך אבבי: ולטעמיך, משחשיכה — שבודאי יש בו איסור שבירת עצם — נמי נייטי גומרתא וניחות עליה ונקלה [יביא גחלת וישימנה על העצם וישרפנה] ונפקי למוח דידיה ונימני עליה?!

כלומר: והרי אף לדברך תיקשי: למה אין נמנין על מוח הקולית, והרי יכול להוציאו למוח על ידי שיניח גחלת על העצם וינקבנו?!

כי הרי אין זו שבירה, אלא שריפה המותרת בפסח.

דחא הכי תניא: אבל השורף בעצמות והמתוך בגידין [אפילו גידין קשים, זבח תודה] אין בו משום שבירת העצם.

אלא מאי אית לך למימר כדי לפרש, אי כדאבבי אי כרבא:

דאבבי אמר — אין נמנין על מוח הקולית ואף שיכול לנוקבו על ידי גחלת — משום פקע.

כלומר: אסור לעשות כן כדי להוציא את מוחו שמא יפקע העצם מכח השריפה אף שלא במקום הגחלת, ובאותו מקום שבירה מיקרי ולא שריפה. (233)

ורבא אמר: משום הפסד קדשים דקא מפסיד ליה בידים, דילמא אכיל נורא ממוח דידיה [שמא תאכל האש אף מקצת מן המוח], ומוטב שיפסל מאליו בנותר ולא יפסידהו הוא בידים [רש"י ומאירי].

והשתא דאתית להכי: אף לדידי שמותר לשוברו מבעוד יום, נמי לא תיקשי אמאי אין נמנין עליו, כיון דמבעוד יום נמי אסור

דשם יניח גומרתא הרבה בענין דיהיה פסיק רישיה.

וביאור דבריו הוא על פי השיטה הסוברת כי אף אם אין ידוע לעושה כי הפעולה שהוא עושה היא "פסיק רישיה", אף זה פסיק רישיה מיקרי.

233. הקשה בזבח תודה: והרי דבר שאין מתכוין הוא, וקיימא לן: דבר שאין מתכוין מותר בכל התורה?! ונשאר בצ"ע, וראה שם.

וכבר הקשה כן רבינו עקיבא איגר לקמן פה, ב, וכתב: דצריך לומר דמדרבנן גומרתא אסור

לשוברו מדרכנן, משום גזירה מבעוד יום
אטו משחשיכה.

רב פפא פליג על אביי שהיה אומר כי
מבעוד יום לדעת רבי אין בו משום שבירת
העצם [והיינו דאיכא בינייהו], ואמר:

כל כי האי גוונא שבא לשבור עצמות הפסח
מבעוד יום לכולי עלמא — ואפילו לרבי
— יש בו משום שבירת העצם.

מאי טעמא? כי לאורתא [לערב] מוחזי
לאכילה.

אלא באבר שיצא מקצתו חוץ לחומת
ירושלים שהוא מקום אכילתו, ונפסל מקצתו
ב"יוצא", ובא לשבור את העצם במקום
יציאתו כדי להפריד היוצא מן הכשר, הוא
דקמיפלגי תנא קמא ורבי.

האם אמרינן: הואיל ועל אותו מקצת שיצא
אין איסור שבירה כיון שנפסל [ואע"ג
שהיתה לו שעת הכושר, רש"י], מותר
ממילא לשוברו להעצם בקו המפריד בין
מקום היציאה למקום שנשאר בפנים, או לא.

כי למאן דאמר "כשר" בעינן, האי נמי
[ב"ח] כשר הוא, שהרי החלק הפנימי כשר
והרי הוא שוברו⁽²³⁴⁾ ועובר משום "ועצם לא
תשברו בו", [אלא חותך את הבשר עד מקום
שמגיע לעצם, וקולף עד שמגיע לפרק,
וחותך, כדלקמן במשנה פה ב; רש"י].

ואילו למאן דאמר "ראוי לאכילה" בעינן,
אין בו משום שבירת עצם, כי האי עצם
במקום שבירה לאו בר אכילה הוא.⁽²³⁵⁾

כדתניא: רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן
ברוקא אומר: אבר שיצא מקצתו ושברו,
אין בו משום שבירת העצם.

רב ששת בריה דרב אידי פליג על רב פפא
הסובר שבעצם שיצא מקצתו לדעת תנא
קמא יש בו משום שבירת עצם, ואמר:

כל כי האי גוונא שיצא מקצתו דכולי עלמא
— ואפילו לתנא קמא — אין בו משום
שבירת העצם, דהאי אבר הא פסול הוא.

אלא שבירת העצם ב"נא", כלומר: פסח
שעדיין לא נצלה כדינו⁽²³⁶⁾, הוא דאיכא
בינייהו:

ראוי לאכילה לאו כשר הוא.

ובאור שמח פרק י מקרבן פסח הלכה ו, כתב
לפרש הגמרא באופן אחר על פי הגירסא שהביא
שם בברייתא, והוא: כי אין הנידון באבר שיצא
מקצתו אלא באבר שיצא כולו, והכי קאמר:
לתנא קמא בעינן שכל הפסח יהיה "פסול",
ואילו לרבי שהוא תלוי בהיתר אכילה, אפילו
אבר אחד שיצא כיון שאסור הוא באכילה אין בו
משום שבירת עצם.

236. אין כוונת הגמרא ל"נא" בדוקא שהוא חצי

וב"פתח הבית" העיר: דהוה פסיק רישיה
דלא ניחא ליה, שנחלקו בו הראשונים אם בכלל
פסיק רישיה הוא.

234. כי שם "שבירה" מתייחס לשני חלקי העצם
השבור, שכל אחד "נשבר" מחבירו, ולפיכך אף
אם יצמצם השבירה במקום היציאה, הרי זה
"שובר" עצם כשר.

235. רש"י; וכבר תמהו בתוספות: אמאי חשיב
ליה "כשר" טפי מ"בר אכילה", הא מה שאינו

רב אשי פליג על רב נחמן בר יצחק הסובר: כי לדעת תנא קמא אסורה שבירת העצם אף באליה שעולה לגבוה, ואמר:

כל כי האי גוונא דאליה שעולה לגבוה, ודאי אין בו משום שבירת העצם, דהא ודאי אינו ראוי לאכילה כלל, [ראה הערה (237)].

אלא אבר שאין עליו כזית בשר, איכא בינייהו:

כי למאן דאמר "בשר" בעינן, הא כשר הוא, ויש בו משום שבירת העצם.

ואילו למאן דאמר "ראוי לאכילה" בעינן, אין בו משום שבירת העצם, כי בעינן שיהא באבר שיעור אכילה שהוא כזית, וליכא.

רבינא פליג על רב אשי הסובר: כי לדעת תנא קמא אין צריך שיהא באבר שיעור אכילה, ואמר:

כל כי האי גוונא שאין באבר שיעור אכילה כלל, לית ביה משום שבירת העצם, דבעינן שיעור אכילה. (238)

אלא אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה

כי למאן דאמר "בשר" בעינן, הא הרי כשר הוא, ואסורה בו שבירת עצם.

ואילו למאן דאמר "ראוי לאכילה" בעינן, אין בו משום שבירת עצם, כיון דהשתא אינו ראוי לאכילה.

רב נחמן בר יצחק פליג על רב ששת הסובר בדעת רבי, שהפסח הראוי לאכילה לאחר שיצלנו אין בו משום שבירת עצם, ואמר:

כל כי האי גוונא שאינו חסר אלא צלייה יש בו משום שבירת העצם ואפילו לרבי, דהא חזי לאכילה דמטווי ליה ואכיל ליה [ראוי הוא לאכילה על ידי צלייה].

אלא שבירת עצם האליה בפסח שהביאו מן הכבשים, הוא דאיכא בינייהו:

כי למאן דאמר "בשר" בעינן, הא הרי כשר הוא.

ואילו למאן דאמר "ראוי לאכילה" בעינן, האי אליה אינו ראוי לאכילה היא, דאליה בכבש לגבוה סלקא [לגבוה היא עולה על המזבח], כדכתיב: "ואם כשב הוא מקריב את קרבנו. והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו האליה תמימה".

שם, שכתב מכח זה פירוש חדש בגמרא.

238. א. באור שמח פרק י הלכה ב מקרבן פסח יצא לידון בדבר החדש, והוא: כי אבר שהיה עליו כזית בשר ובשעת שבירה אין עליו, הרי הוא כפסח שהיתה לו שעת הכושר ונפסל [והיינו דה"אור שמח" מפרש "היתה לו שעת הכושר", דהיינו, שהיתה לו שעה שהיה בו איסור שבירה], ולדעת הסובר היתה לו שעת הכושר ונפסל יש בו איסור שבירה, הרי שאף בעצם שאין עליו

צלוי, אלא לכל פסח שעדיין לא נצלה כל צרכו, ובכלל דברי הגמרא אף הפסח החי שלא נצלה כלל.

237. תמה בשפת אמת: וכי מה בכך שאינו ראוי הוא לאכילה והרי לדעת תנא קמא לא בעינן ראוי לאכילה; [ובאור שמח הזכיר בתוך דבריו, כי לענין זה ודאי דרשינן היקישא דרבי]; עוד דקדק: דלא אמר "לכולי עלמא" אין בו משום שבירת העצם כדאמר לעיל כמה פעמים; וראה

כרב יוסף דאמר לעיל, שרבי בא למעט אפילו אם היתה לו שעת הכושר.

ב. יש בו שיעור אכילה, יש בו משום שבירת עצם, אבל אין בו שיעור אכילה, אין בו משום שבירת עצם; והיינו או כרב אשי שבא רבי למעט כל שאין באבר שיעור אכילה כלל, או כרבינא דבעינן שיעור אכילה במקום שבירה, והא ליכא.

ג. הראוי למזבח כגון עצם האליה אין בו משום שבירת העצם; והיינו כרב נחמן בר יצחק, שבא רבי למעט עצם האליה.

ד. בשעת אכילה כליל ארבעה עשר יש בו משום שבירת עצם, אבל שלא בשעת אכילה דהיינו מבעוד יום אין בו משום שבירת עצם; והיינו כאביי, שבא רבי למעט שבירה מבעוד יום.

איתמר:

אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה דהיינו במקום השבירה, ויש עליו כזית בשר במקום אחר לדעת רבי [תוספות⁽²³⁹⁾], פליגי בה רבי יוחנן וריש לקיש:

ויש מן האחרונים שכתבו כי על פי דברי ה"אור שמח" שבאות א, אין מקום לקושיא זו, כיון שאין צריך כלל שיהיה עליו בשר בשעת שבירה אם היה עליו מתחלה כזית בשר, והרי אף כאן היה עליו כזית בשר קודם שנפסל. וב"דבר שמואל" כתב כי לפי דברי ה"תורת גיטין", שאין מועיל סברת "כתותי מיכתת שיעוריה" לבטל השיעור, במקום שאפילו אם היה כתות ועשוי חתיכות חתוכות היה אסור, הוא הדין כאן שאין שייך לומר "כתותי מיכתת שיעוריה".

239. ביארו התוספות שלא נחלקו אלא לדעת

[במקום השבירה], ויש עליו כזית בשר במקום אחר, הוא דאיכא בינייהו:

כי למאן דאמר "בשר" בעינן, הא כשר הוא.

ואילו למאן דאמר "ראוי לאכילה" בעינן, אין בו משום שבירת העצם, כי בעינן שיעור אכילה במקום שבירה, והא ליכא.

תניא כארבעה מינייהו כדעת ארבעה מהאמוראים דלעיל והם: רב יוסף, רב אשי או רבינא, רב נחמן בר יצחק ואביי:

דתניא: רבי אומר: כתיב: בבית אחד "יאכל" לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה "ועצם לא תשברו בו", ללמדך: על הכשר הוא חייב אם שבר בו עצם, ואינו חייב על הפסול.

ואיזה פסול מיעטה התורה שאין בו משום שבירת העצם:

א. אפילו היתה לו שעת הכושר בשעת זריקה, ולא נפסל אלא בשעת אכילה הרי זה "פסול" שאין בו משום שבירת עצם; והיינו

עכשיו כזית בשר יש בו איסור שבירה; והרבה אחרונים נקטו שלא כדבריו.

ב. הקשה המנחת חינוך במצוה טז: כיון דבעינן שיעור אכילה, והרי כל שדינו בשריפה קיימא לן בעלמא ד"כתותי מיכתת שיעוריה", אם כן למה יהא נוהג שבירת עצם בנפסל ביוצא או בטמא — למאן דסבירא ליה, אם היתה לו שעת הכושר יש בו משום שבירת עצם — כיון שטעונין הן שריפה, וחשוב כאין בו שיעור?!

וכתב: "אך קושיא זו יש להעיר בכמה מקומות בש"ס ואין לדמות הדברים אלא במקום שאמרו חז"ל, עיין תוספות סוטה כה ב, ד"ה לאו".

משום שבירת עצם, כשאין עליו כזית בשר במקום שבירה.

אמר ליה רבי שמעון בן לקיש לרבי יוחנן:

לא כאשר אמרת לפרש הברייתא; אלא פא-א לעולם כל שאין עליו כזית בשר במקום שבירה אין בו משום שבירת עצם; והכי קאמר הברייתא:

אחד עצם שיש עליו כזית בשר מבחוץ, ואחד עצם שאין עליו כזית בשר מבחוץ ויש עליו כזית בשר מבפנים [מוח] במקום השבירה, יש בו משום שבירת עצם; ולהשמיענו באה הברייתא שאף המוח שבתוך העצם אכילה היא [רש"י]:

והתניא [בניחותא] כאשר אמרנו שאסור לשבור עצם שיש בו מוח, ואין אומרים יבוא עשה של אכילת המוח, וידחה את לא תעשה דשבירת עצם: (240)

דתניא: כתיב: ועצם לא תשברו בו. ללמדך: אחד עצם שיש בו מוח אסור לשבורו, ואפילו כדי להוציא את מוחו ולאוכלו.

ואחד עצם שאין בו מוח [ויש עליו בשר מלמעלה, לקוטי הלכות], אסור לשבורו.

רבי יוחנן אמר: יש בו משום שבירת העצם.

רבי שמעון בן לקיש אמר: אין בו משום שבירת העצם, דבעינן שיעור אכילה במקום שבירה.

איתביה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש, מהא דתניא:

זה שאמרה תורה: "ועצם לא תשברו בו", אחד עצם שיש עליו כזית בשר, ואחד עצם שאין עליו כזית בשר.

והרי: מאי "אין עליו כזית בשר" שאמרו בברייתא: יש בו משום שבירת עצם?

אילימא דאין עליו כזית בשר כלל, אם כן אמאי יש בו משום שבירת העצם?!

אלא לאו הכי קאמר: אחד עצם שיש עליו כזית בשר במקום זה, ואחד עצם שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במקום אחר, בין בזה ובין בזה יש בו משום שבירת עצם.

[קשיא לרבי שמעון בן לקיש] הרי למדנו דלא כרבי שמעון בן לקיש הסובר: אין בו

רבי; ויסוד פלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש, היא מחלוקת רבינא ורב אשי דלעיל.

רבי יוחנן סבירא ליה כרב אשי, דתנא קמא ורבי נחלקו באבר שאין עליו כזית בשר כלל, דלתנא קמא חייב, ולרבי פטור; אבל אם יש עליו כזית בשר במקום אחר חייב אף לדעת רבי. וריש לקיש סבירא ליה כרבינא, שבאין עליו כזית בשר כלל אף לתנא קמא אינו חייב, ותנא קמא ורבי נחלקו ביש עליו כזית בשר במקום

אחר.

וראה בדבריהם מה שביארו לפי דרכם המשך

הסוגיא.

240. כן פירש רש"י.

א. ולכאורה היה לו לפרש כפשוטו, דמייתי סיעתא לעיקר החידוש, והיינו שאסור לשבור אף עצם שאין בו אלא מוח כיון ד"אכילה" היא וכמו שפירש רש"י; ומוכיחה הגמרא כן, מהא